

AZ IFJÚSÁG ÉS A MAI ÉLET NAGY KÉRDÉSEI

ÍRTA
IMRE SÁNDOR

RUDAPESZT, 1932.

A Protestáns Szemle XLI. évfolyamából.

A mai életben különösen nagy szükség van arra, hogy idősebb emberek is megjelöljék azt az álláspontot, amelyet véleményük szerint a mostani nagy kérdésekkel szemben fiatal embereknek el kell foglalniuk. Az ilyen vállalkozásnak azonban nem csekély nehézségei vannak. Éppen most igen kényesnek tartom, hogy idősebb emberek kéretlenül irányítani akarjanak s határozott véleménymondással levegyék az állásfoglalás felelősségét a fiatalok válláról. Éppen most az ifjúságnak magának kell állást foglalnia, magának kell jövődjéért a felelősséget vállalnia. S hogy mégis szólok, az abból a határozott tapasztalatomból következik, hogy az ifjúság várja és szívesen fogadja az irányítást.

Négy pontot világítok meg: I. mi a jelentősége a mai kérdésekről az ifjúság körén már kívül állóktól tartandó előadásoknak, — II. miért van ilyen tájékoztatásra a mai ifjúságnak a réginél nagyobb szüksége, — III. mely kérdésekben kell most az ifjúságnak eligazodnia és — IV. mely módon lehet e kérdésekben a tisztánlátást legjobban megszerezni.

I. Az első kérdés tehát az: miért szükségesek az ilyen fejtegetések? A választ egy tény megállapításával kezdem: a mostani fiatal emberek nem értik a jelent. Ezt merem állítani, mert ily tapasztalataim vannak, de hozzáteszem, hogy most az öregek sem értik, sőt bizonyos vonatkozásokban még kevésbé érthetik, mint a fiatalok. Ennek az oka az, hogy az idős ember nehezen tudja megszokni a nagy változásokat, amelyek számára váratlanul jelentkeznek. A fiatalok nem a változást nem értik, mert hiszen a megelőző viszonyokat nem ismerték; nekik inkább azért nehéz eligazodniuk, mert a mostani egyetemes zűrzavar mivoltát nem láthatják, kivált azt, miért van most ilyen sok baj, ha — amint az öregek sóhajtják — régebben nem így volt?

I A lelki nehézségek első okát abban látom, hogy az iskola nem vezette kellően az ifjúságot a mai élet megértésére. A magyar iskoláknak ez a (hiánya már a múlt század 90-es éveit óta megvan, tehát a mostani ifjakat megelőző nemzedékek is ugyanígy voltak, de akkor ez kevésbé volt érezhető. Hogy miben állott az iskola elmaradása az élettől, azt könnyű a tanítástervekből megmutatni s méginkább a legtöbb iskolában kialakult állandó gyakorlatból. Pl. a magyar történelem tanítását kitűzte a tanításterv 1867-ig, de eddig alig mentek el; 1848-on túl alig haladtak s már azt a korszakot is csak az utolsó órákon és jórészt egyoldalúan tárgyalták. A magyar irodalomtörténet pedig, amely a magyar szellemi élet benső alakulását tartozott volna elének állítani, elment Arany János haláláig, a későbbi időről pár néven

kívül legtöbbször semmit sem mondott. Ez pl. a 90-es években még túrhető volt, de napjaink felé haladva mind nagyobb lett a hézag az iskolában megismert fejlődés, meg az ifjúság előtt közvetlenül ott álló fejlettségi fok között. Annál inkább így történt ez, mert az irodalom ismertetéséből rendszerint kimaradt sok minden, kivált azok az elemek, amelyek valóban a szellemi élet fejlődését ismertették volna meg. A földrajztanítás meg alig adott többet, mint száraz adathalmazt, jórészt anélkül, hogy a nemzetek életének, sorsuk alakulásának földrajzi tényezőit igazán megérthették volna. Súlyos hiány, hogy a minisztériumnak 1919/20. évi kezdeményezését nem számítva, éppen az ú. n. művelt középosztály iskolájában, a középiskolában sohasem folyt oktatás a társadalmi és közgazdasági kérdésekről. Ennek egészen természetes következménye, hogy éppen abban az ismeretkörben, amelyre az utóbbi évtizedek világmozgató kérdései vonatkoznak, a tanult nemzedékek egész sora teljesen tájékozatlan maradt, még az érdeklődésre sem kapott hivatalos indítást, nemhogy a nyugodt eligazodást megalapozták volna! S így van aztán, hogy minél jobban teljesítette a középiskola azt a kötelességét, hogy önálló gondolkodást fejlesszen az ifjúságban, az iskolából kikerülők annál inkább megérezték ezeket a hiányokat, annál élesebben kellett és kell ma is látnia minden értelmes ifjú embernek az eléje meredő kérdések idegenségét.

2. Az idegen írók könyvei nem adhatnak teljes felvilágosítást a magyar ifjúságnak a mai élet nagy kérdéseiben, mert nem a mi jelenlegi életünkből indulnak ki. nem eddigi alakulásunk folytatását látják a mai jelenségekben, nem a mi szükségleteinket érzik, nem ismerhetik az ú. n. világáramlatoknak reánk tett hatását a múltban. Ebből következik, hogy nem érthetik meg eléggé a mi mostani helyzetünket sem. Sem azt, hogy miért olyan, amilyen a külföldi eszmék visszhangja nálunk, sem azt, hogy a magunk múltja és jelene mily sajátosságok miatt kíván többé-kevésbé eltérést az idegen eszméktől, vagy a valósítás menetétől. Idegen írókat tanulmányozni kell minél alaposabban, de ezektől a mi ifjúságunk csak elméleti, elvi tájékozódást nyerhet, a gyakorlati útmutatásnak a magunk életéből kell következnie.

3. A napilapok a nagy kérdésekben való tájékoztatásra nem alkalmasak. Az ifjúságnak alaposágra, az okok mindenoldalú ismeretére van szüksége, !hogy valóban tájékozott lehessen és a saját maga felelőségére állást foglalhasson; a lapok egyoldalúan, a szerkesztők, sőt ma már sokszor a kiadók pártállása, vagy egyéb érdekei szerint akarják alakítani az olvasók véleményét. A napilap nem is engedheti meg magának azt a tárgyilagosságot, amely a személyes mérlegelésre kíván alapot adni, hiszen akkor esetleg nem az általa kívánt irányba indulna az olvasója, a lap

pedig azt akarja, hogy őt kövessék. Nekik általában nem céljuk szabadon alakuló meggyőződés létesítése, hanem az olvasók véleményét eleve elfoglalt álláspontjuk mellé igyekeznek lekötni. Az ifjúság számára azért sem lehetnek hát irányadók, mert nem tudnak egyéni, kivált az ifjúság lelkületéhez szabott hangon szólni; nekik nem az ifjak fontosak, hanem azok, akik már önálló részei a közéletnek. Ezzel azonban nem mondtam, hogy nem kell olvasni a napilapokat. Éppen ellenkezően, figyelni kell ezeket nagyon is, de nem egyet, hanem egy-egy határozott kérdésben meg kell nézni több lapnak az állásfoglalását és híreit, azaz a tények előadását és a véleményeket. Ily összehasonlítás első tekintetre zavarja az olvasót, mert nem látja, hogy mi is az igazság; azután azonban éppen azért hasznos, mert az egyoldalúság torzítását véti észre és a tárgyiasság értékére figyelmeztet. Maga az, hogy a lapokkal szemben ez a helyes álláspont, bizonyítja, hogy ezekből a nagy kérdésekről való alapos tájékozódás nem lehetséges, hiszen már a lapok megítélésére is csak a tájékozott ember képes.

4. Ezekért látom felettebb szükségesnek, hogy az ifjúság maga szervezzen magának ilyen tájékozódási alkalmakat. Olyanoktól igyekezzék eligazítást szerezni, akiket ismer, becsül és szívesen meghallgat. Ez a feltétele annak, hogy a hallottakat tárgyilagosan mérlegelni hajlandók legyünk. Követelmény azonban az is, hogy akik ilyen előadásokra vállalkoznak, azok világosan lássák ennek a feladatnak igazán komoly jelentőségét s valóban tájékoztatni akarjanak. Azt hiszem, éppen azért vágnak erre ma fiatal emberek, mert látják, hogy a mostani életnek minden nagy kérdésében igen különböző és ellentétes felfogások állanak szemben, sőt éles harcban egymással. Nem elég ezeket a kérdéseket csak egyik oldalról megnézni, bármelyik is az; teljes világosságot mindenre csak a felette álló, föléje emelkedő fényforrás adhat. Ezt kell biztosítani minden ily célú beszédnek. Így lehet nevezetes eszközévé az ifjúság önnevelésének, így következhetik belőle a jelen megértése és a jövőbe nézés tudatossága.

II. A második kérdés az: miért érzi a mai ifjúság sokkal élénkebben ily tájékoztatás szükségét és miért nehezebb ezt most megszereznie, mint a régebbi nemzedékeknek?

1. Itt előbb meg kell mondanom, hogy a következőkben mit értek ezen a szón: ifjúság. E közlésem közvetlen rendeltetése miatt a szó értelme csak az lehet e pillanatban: a középiskolát végzett főiskolai ifjúság. Eszerint szorosán véve nem tartoznak ide pl. a középiskola utolsó évének növendékei, meg akik már elhagyták a főiskolát. Azonban éppen napjainkban nem lehet a határokat nagyon élesen megvonni. Akik a főiskola küszöbéhez már egészen közel vannak, sem a fejlettség, sem a tájékozottság szempontjából nem igen különböznek a főiskolára már beírtak-

tói. S akik éppen elhagyták a főiskolát, ha netalán okleveles emberek is, de a társadalomban még nem foglalták el egyéni helyüket, nem sokban különböznek az utolsó éves hallgatóktól. Ezért inkább az életkort jelölöm meg: a következőkben a 17—24 éves ifjakra gondolok s elsősorban a férfiakra. A női ifjúság helyzete ugyanis a nagy kérdések jórészével szemben lényegesen más. Beszélni arról is szükséges. Nem szabad a két nemet szembeállítani, de észre kell venni, hogy magát a tájékozódás azonos szükségletét és a tárgyias tájékoztatás azonosságát kivéve a férfi és női ifjúság szempontjai nem lehetnek azonosak a jelenre nézve. Már csak azért sem, mert a női ifjúságnak sokkal kevesebb e tekintetben a hagyománya, számára az élet mai kérdései még sokkal súlyosabbak. Éppen a nők nagy térfoglalása okozza pár évtized óta a helyzet számos nehézségét, mert ez is alakítja a viszonyokat s nem csekély részben a munkaterek semlegessé válása teremtett a férfi ifjúság számára régebben ismeretlen akadályokat. Ezt azonban csak azért említem, mert ez az oka, hogy mondanivalóimat a férfi ifjúságra korlátozom.

2. A főiskolai ifjúságnak nehezebb most az eligazodás, mint az ifjúság többi részének, a nem szellemi pályákon levőknek. Az ú. n. értelmiségi ifjúság előtt ugyanis ott áll a mai életnek minden kérdése és különösen súlyosan nehezedik rá az ifjúság többi rétegét is elsősorban foglalkoztató kérdés, a kenyérgkérdés; az értelmiségi ifjúságnak azonban előtte áll ezenkívül a szellemi kérdések egész tömege is. Ennek az ifjúságnak hagyománya, hogy a szellemi természetű kérdésekkel foglalkoznia kell; ha nem volna is hagyománya, amint pl. az első nemzedékben tanult ifjúnak egyénileg nem az, a társadalmi helyzete miatt ma kénytelen keresni ezek megoldását a saját számára, mert kénytelen valahogyan állást foglalni bennük. Most azonban ezek a szellemi kérdések egymással és az anyagiakkal egészen bonyolult összefonódást mutatnak. Akiknek a mai zűrzavar pusztán a megélhetés gondjait jelenti, az élete azoknak is keserves, de mennyivel súlyosabb azoknak, akikre nézve ez megoldandó kérdésekkel bonyolódik? S éppen ez az értelmiségi ifjúság tudja ma legnehezebben az irányát megtalálni.

3. Az ifjúság mai helyzetének nehézsége egyszerre megvilágosodik, ha a mai helyzetet egyik régibb nemzedék akkori helyzetével összevetem. Erre a magam ifjúkorát választom. Körülbelül a velem egykorúakat lehet a főiskolai ifjúságra nézve apai nemzedéknek nevezni, tehát azokat, akik a 90-es évek közepén végezték a középiskolát. Ha e két nemzedék viszonyait egybevetjük, a mai ifjúságot jobban megértjük. Nem részletezem a különbségeket, inkább csak érintem.

A mai ifjúság nehézsége abban gyökerezik, hogy nem kap-

hat az apáktól, vagy általában az apai nemzedéktől olyan természetes, sima, egyértelmű bevezetést az egyéni és nemzeti élet kérdéseiben, amelyet mi még megkaphattunk. Nem arra gondolok, hogy a szülők nem tudják a gyermekeiket olyan könnyen álláshoz juttatni, hiszen akkor sok apa jobban becsülte magát és fiát, a valamire való fiú jobban becsülte önmagát, semhogy így akarjon álláshoz jutni. Amit mondtam, arra vonatkozik, hogy az életnek az ifjú számára mindig: újra megoldandó kérdéseiben nem lehet most a megoldást egyszerűen megmutatni. Akkor megvolt az apák határozott álláspontja a nemzet életének mindenféle kérdésére nézve. Több vélemény volt akkor is, egyik apa a 67-es politika híve volt, a másik függetlenségi és 48-as párti, ez szabadelvű, amaz konzervatív, de egyéb efféle ellentét aztán alig is volt, mert ennek a különbségnek műveltségbeli gyökerei és elméleti alapjai a sokaságban kevésbé voltak tudatosak s az azóta kifejlődött különbségeket még akkor aránylag kevesen vették észre. Ma nemcsak az az egyszerű kétfelé osztás lehetetlen, hanem látnivaló, hogy az idősebbek is bonyolultnak érzik a helyzetüket s nem a régi öregek nyugalma, hanem a mai élet nyugtalanító hatása jellemzi őket. Látják, hogy a nemzet helyzete s abban az egyéneké is más, mint ifjúkorukban s így a mai apai nemzedéknek nincs meg az a nyugodtsága és biztonságérzése, amely még a 900-as évek elején is megvolt, bár akkor már ugyancsak hanyatlott.

Akkor a 67-tel kezdődött nagy rendezkedés után voltunk, most nagy zavarnak a forgatagában. Mi még, a 70-es évek végének, a 80-as évek elejének szülöttjei, belenőtünk egy határozott társadalmi rendbe, vagy együtt nőtünk azzal; a későbbi bomlás jeleit mi nem láttuk s az idősebbek nagy sokasága nem vette komolyan. Azt hitték, hogy a végén vagyunk a küzdelemnek; a pillanatnyi nyugalmat állandónak gondolták. A művelt középosztály köre akkor sem volt ugyan zárt kör, de megállapodottnak látszott, nem rohamosan bővült és így annak a társadalmi rendnek az átalakulását éppen a műveltek valami roppant távoli lehetőségnek gondolták. „Az ember tragédiájá”-ból ugyan ismerték az emberiség életének, a társadalom rendjének nagy mozgalmait, mégis csodálatosan olyan volt a közgondolkodás, mintha a nagy változások kora örökre elmúlt volna, vagy csak új özönvíz után jöhetne újból, de ettől komolyan nem félték. Ezért történt, hogy minden olyan törekvést, amely az akkori rend tudatos változtatását akarta, minden újítást általában valami bűnös szándéknak tartottak s ha gonosznak nem mondták is, óvakodtak az olyantól, aki a változás szükségét következetesen hangoztatta. Ma már tudjuk, hogy abban a nyugalomban sok része volt a tájékozatlanságnak és önámításnak, de ebből az akkori ifjúság legnagyobb része nem sokat láthatott, csak élvezte a társadalom rendjének megnyugtató

előnyeit. Ezzel teljesen ellentétes a mai ifjúság lelki állapota, hiszen látja, hogy most az idősebbek is bizonytalanul nézik a világot, nem nyugodtak afelől, hogy nem követtek-e el mulasztásokat; a nagy mozgalmak hullámai között pedig szemmel láthatóan valami új rendnek a készülődése jelenik meg, de nem tudjuk, hogy milyen lesz, sőt a különféle álláspontú emberek nem értenek egyet abban sem, hogy milyennek óhajtsák.

Harminc-negyven évvel ezelőtt azok, akik tudták, hogy az életben nincs megállás, a fokozatos és egyenletes fejlődés folyamatában képelték magukat s a fejlődést természetesen a jobb, a tökéletesebb állapot felé haladásnak gondolták. Ma sokan ki-gúnyolnak minden javításra, reformra törekvést, gyors és nagy átalakulást követelnek. Csakugyan történik is ilyesmi jóformán szemünk láttára a földnek nemcsak egy pontján, történik nálunk is, de itt inkább egyesek sorsában, és tisztán látszik, hogy a nyugtalanságot az egyéni sorsok terhe okozza.

Nagy a különbség a régi és a mai ifjúság helyzete között abban a tekintetben, hogy akkor Magyarország sorsa látszólag egyedül Ausztriától függött. A mai ifjúság meg sem értheti, milyen nagy harcok folytak emiatt a magyar országgyűlésen; „Ausztria és Bécs” volt akkor a nemzeti politika legfőbb kérdése. S ha volt is sok harc, mégis az akkori kapcsolat tette a magyarság helyzetét Európában egyidőre nyugodttá, abban az állami kapcsolatban voltunk része az egyik nagyhatalomnak. A hármasszövetség pedig azt a gondolatot táplálta, hogy életünk Németország és Olaszország barátságával minden oldalról biztosítva van. Ezt akkor sem az egész nemzet hitte ugyan, de éppen a középosztály nagyobb része így gondolta. Ma valamennyien tudjuk, hogy egyedül vagyunk s hazánk csonkán és bekerített állapotában tehetetlen. Az élet lehetőségei tehát a mai ifjúság számára egészen másként alakultak és egészen más az a lelkiállapot is, amelyet az akkori nagyhatalmi önérték és az eltiportság mostani tudata okoz. Még hozzá nemcsak magunk vagyunk súlyos körülmények között, hanem körülöttünk is zűrzavar van; szomszédaink belőlünk nőttek meg, de birtokukat nem tudják békén élvezni; bennünket nemcsak egyénenként, határainkon belül, de mint nemzetet kinn is nyugtalanság vesz körül. Valóban az egész világ válságának részesei és nagy mértékben áldozatai is vagyunk. Józanul egy percre sem szabad elfelednünk, hogy most az egész magyarság milyen borzasztóan kicsiny pont a világon.

Régen, ha nem álmotunk is Rákosi Jenő híres szavával a 30 millió magyarról, mégis csak az egységes magyarság, nagyszámú, egyre erősödő magyarság volt a szemünk előtt és rémkép alakjában is kevesen gondoltak arra, amit aztán megértünk. A magyarság óriási többségének semmi sejtelve sem volt az ú. n. nemzetiségi kérdés jelentőségéről. Ma a régi magyarországi nem-

zetiségeknek van nagy birodalma s a régi területen ötfelé szakadtán és az egész világon szétszórva él a magyarság. Egészen más ez, mint volt annak a tudata, hogy a hazán kívül is vannak még magyarok a világon.

A mi fiatalságunk korszaka Magyarország számára a teljes kifejlődés ideje volt. Ha a mostani ifjúság az 1867 utáni évtizedeket részletesen ismerné, akkor láthatná, hogy mi ment akkor végbe közöttünk. Az ifjúságra nézve ez azt jelentette, hogy szinte évről-évre szaporodtak a munkaterek, kínálkozott sok alkalom a munkára, mód volt arra, hogy leleményesség és munkabírást új utakat teremtsen magának. Azt jelentette ez, hogy az ifjúságnak lehetséges volt pár évtizedig csupán a maga hajlandósága szerint választania pályát. S a pályaválasztás főkérdése a szülők számára az volt: vajjon mire volna a gyermek legalkalmasabb. Az értelmiségi pályára vágyó ifjúnak majdnem egyetlen kérdése sokáig az volt, hogy vajjon anyagilag bírják-e szülei a taníttatást s megvolt az a reménység, hogy az élet harcát „az erős megállja”. Most a kenyérszerzés legegyszerűbb lehetősége is bizonytalan. Nem elég a rátermettség érzése, ma azt nézi mindenki elsősorban, hol nyílik számára valami, akármilyen mód a megélhetésre. Ennek aztán súlyos erkölcsi következményei is vannak. Ma a magát becsülő derék ifjú is kénytelen sokszor a „más úton” való boldogulás módját keresni; nem a nyílt verseny, hanem a kíméletlen versengés jellemzi most azt a küzdelmet, melyet az ifjak folytatni kénytelenek. A protekció még az ártatlanabb fegyverek közé tartozik. Az ilyen harcban aztán rendesen nem a lelkeik különbek szoktak győzni.

Nagy különbség a mai ifjúság és a régiek helyzetében, hogy hajdan a nyugdíjas állásban az élet, a nyugodt öregség biztosítékát látták, ma pedig nyilvánvaló, hogy erre nem biztosíték az állam jóállása sem. Hirtelenében fel sem lehet mérni a jelentőségét annak a változásnak, hogy a tanult emberek nagy sokasága egyszerre, azaz számára váratlanul bizonytalan helyzetbe jutott, mert az állam nem tudja a neki végzett munkáért az ígért mértékben ellátni. Ez a változás keserves az idősebbeknek, akik életüket abban a reményben élték eddig, s egészen más gondolkodást kíván az ifjaktól, akiknek az öregségükre más számítással kell biztosítékot szerezniük.

Ha pedig a szellemi életre gondolunk: a mi ifjúságunk idején a nemzeti gondolat tisztulása és erősödése folyt; úgy láttuk s ebben igazunk is volt, hogy a magyarság mint nemzet még sohasem volt teljesen fejlett és így nem is érvényesült. Széchenyi ugyan nem nagyon ismerte már az az ifjúság, de szinte öntudatlanul is élt Széchenyinek az a tétele: még hiányzik történelmünk-hői annak a főnöknek (uralkodónak) a lapja, aki a magyarság teljes kifejtését látta volna legfőbb feladatának. Az volt tehát a

meggyőződésünk, hogy ennek kell következnie. Ez a meggyőződés pl. bennem ma is él: a magyarságban levő erők kifejtése fennmaradásunk egyetlen biztosítéka volna még ma is. Azonban csak a vak nem látja, hogy a nemzet fogalma bizonytalanná vált, mielőtt a nemzeti érzés a magyarságot teljesen áthatotta volna, mielőtt a nemzet gondolatát még a tanultabbak is teljes értelmében felfogták volna. Nem mondom, hogy a nemzeti érzés eltűnt, azt sem állítom, hogy nagyon megapadt, de az bizonyos, hogy a nemzet fogalmára nézve sajátságos ellentéteket látunk. A fiatal-ságnak, minél határozottabban nemzeti érzésű, annál inkább számot kell vetnie azzal, hogy a nemzetet sokan elavultnak, idejét múltnak tartják és hirdetik s ezzel az állásponttal és ennek gyakorlati következményeivel ma általában nem elég érzelmi alapon állani szembe, mint ahogyan eddigelé szokás volt.

Végül — nem merítve ki, csak albbahagyva a felsorolást — felemlítem azt is, hogy akkor is volt vallásosság és egyháziasság, voltak felekezeti érzékenységek is, erősödött bizonyos vallás- és egyházellenes hangulat. Mindezeknek a jelenségei azonban érezhetően módosultak. A háborúnak ebben a tekintetben is nagyon különféle hatásai alatt a vallásosság végeredményben megerősödött s különösen a proletárdiktatúra következtében kiterjedt olyan rétegekre is, amelyekben addig nem volt valami általános; a válásellenes mozgalom itt nálunk ma gyengébb. Mindezek miatt természetes megerősödött az egyháziasság. A vallásosság közelebb viszi egymáshoz a (hívőket, az egyháziasságnak azonban kétség-telenül az ellenkező, a szétválasztó hatása tűnik a szemünkbe. így éleződtek ki az ellentétek, így távolodtak el egymástól a felekezetek s előtérbe jutottak az ú. n. világnézeti kérdések, amelyek valójában sokszor csak a nevet hordozzák, de alapjában véve egyszerűen a felekezetek harcát jelentik.

4. Ezek a vonások jelzik a mai és a régi ifjúság helyzetének, az adott körülményeknek sajátos különbségeit. Vagy legalább azt, hogy ezeket én hogyan látom. Aki az országnak más helyén nőtt fel, nyilván másféle hatások emlékét őrzi, de azt gondolom, a lényeg felmutattam. S ezekből a párhuzamokból érthető, hogyha az 50-en túlhaladt idősebbek a világot, a magunk szűk magyar világát ilyen megváltozottan látják, akkor ebben nekik is bajos eligazodniuk. Ekkor aztán természetes, hogy a régiekénél a mai ifjúság 'helyete nehezebb; a mai ifjúságnak nincs sem természetes vezetője, sem háttérje. Az öregek, ha gondolkodnak, nem lehetnek nyugodtak afelől, hogy jól értik a mai életet és nem mutathatják az utat az ő elődeik meggyőződésével, hiszen őket is rengeteg új jelenség nyugtalanítja. Az ifjak pedig — hiában! — minden személyes becslés és egyéni ragaszkodás ellenére is kénytelenek úgy érezni, hogy nekik kell eligazodniuk. Ez az eligazodás ilyenkor nem az egyesek megoldani való kérdése, hanem az

egész nemzedék áll a válaszáton, nem tudva, hogy merre forduljon.

Itt a magyarázata a nemzedékek mai nagy ellentétének. Látja és érzi az ellentét súlyát minden apa és mindenik felnőtt fiú. De látniok és érezniök kell azt is, hogy idősebbek és ifjak nem fordíthatnak egymásnak hátat, mert a szakítás nem megoldás. A jövő mindkét félnek a jövője, ha az egyik kevésbé lesz is benne részes. A kedvező alakulás úgy remélhető, ha a nemzedékek ellentéte enyhül. Hiszen az ellentét teljes hiányát el sem gondolhatjuk, nem volt és nem lehet olyan korszak, amelyben a nemzedékek ellentétére ok nem lenne. Csak az a baj, ha olyan éles, mint amilyen most. Az enyhítése tehát a kor szükséglete és minden jóakarató embernek kötelessége. Pár évvel ezelőtt nálam jóval idősebbek társaságában beszéltem a nemzedékek ellentétéről. Ott akkor azt mondtam, hogy az ellentétek kiegyenlítésére való törekvés az öregebbek kötelessége, mert ők a tapasztaltabbak és nyugodtabbak. Fiatal emberekre gondolva azt mondom, hogy ugyanolyan kötelessége ez a törekvés az ifjabbaknak is, mert ahol két fél van, ott csak közös akarattal lehet jót csinálni az egész számára és az ifjúságnak nagy érdeke, hogy leküzdje az akadályokat. Erre nézve fontos eligazodnia a máii kérdésekben és ezért tartom szükségesnek az ilyen célú tanulmányokat.

III. Az eddig mondottakban benne van minden, amit az élet nagy kérdései néven összefoglalhatunk. E kérdések megismerésére nem fontos, hogy milyen sorrendben említjük őket, mert valamennyi egybefonódik. Nem egy-egy nemzedék vagy korosztály, nem is egy-egy foglalkozási ág, vagy egész nemzet kérdéséről van ma szó, hanem egyetlen nagy kérdéstről: a mostani egyetemes válságról. Ennek mindenik tünete a többire figyelmeztet s egyik részletkérdés a többiek nélkül nem tisztázható. Egyénenként más-más oldalát látjuk a mai életnek, tehát más-más kérdést tarthatunk égetőbbnek, mindenikünk azt, amelyik egyéni körülményei, tanultsága vagy lelki alkata miatt legközelebről érinti. Innen az a vita, hogy a mai válságnak vajjon gazdasági okai-e a főbbek, avagy az egész lényegében lelki válság. Világos, hogy itt igazán mindkét félnek igaza van, ha nem kizárólagosan az egyik vagy a másik szempontot; alkalmazza. Ezért mondom, hogy a sorrend mindegy. Mégis azt említem elsőnek, ami a ma élők óriási többségét kétségtelenül leginkább közvetlenül érinti.

1. A magyar élet mostani nagy kérdései sorában kétségtelenül elől áll a gazdasági kérdés. A megoldása szinte reménytelen, mert a számai szörnyen összekuszálódtak. A lényege azonban mindenikünk számára igen egyszerű. A kérdés ugyanis ez: miként lehetne az élet könnyebbé és nyugodtabbá?! Mindenkire és az

összességre nézve csak úgy, ha helyreállana, vagyis újra kialakulna — Széchenyi szavával mondva — a „vagyoni rend”; meg lenne, ami az életnek anyagi szükséglete s látnók, miképpen lehet e szükségletet állandóan kielégíteni. Minden, ami a gazdasági válságban mint óriási jelentőségű kérdés jelentkezik, a vagyon megoszlása, a munka ellenértéke, a munkaalkalmak teremtése és a többi, az az egyesek életében abban az egyszerű kérdésben torkollik, bár egyénenként számtalan-féle alakban. Ezzel szoros kapcsolatban és sokak szemében inkább előtérben áll:

2. a társadalmi kérdés. Ennek is világos a lényege, ha úgy látjuk, hogy itt arról van szó: miképpen lehetne a mai ziláltságból rendet teremteni, a most teljesen szétszakadozott, agyonzaklatott, egymással ellenségesen küzdő osztályokat vagy rétegeket egységes társadalommá összefogni. Ez a társadalmi kérdés voltaképpen a benső egység kérdése; a< különféle és soha azonossá nem váló elemek békés, egymást kiegészítő együttműködésének lehetőségéről van itt szó. A mai állapotnak nyilván nagy oka, hogy e tekintetben annyit ámtották magukat elődeink, mintha ez az egység megvolna. Még a háború kezdetén is azt mondták, s a szörnyű csalódás után sem következett okosabb rendezkedés. Most az áhított rend gondolatában egyesül minden idetartozó részletkérdés. Az értelmiségi pályák embereit leginkább az foglalkoztatja, hogy mi lesz a sorsa a most vajdúd új rendben e pályáknak, azaz a különböző foglalkozások embercinek — orvosnak, tanítónak, mérnöknek — miként lehet helyet teremteni a munkanélküliek borzasztóan nagy tömegének. Látni keli, hogy valamennyi munkanélkülinek a sorsa, ez az egész kérdés mennyire összetartozik a társadalom szervezetének a kérdésével, a régen kialakult, ú. n. történelmi osztályok s az újabbak helyzetével. Ebben a kérdéstömegben a legsúlyosabbak egyike a férfiak és a nők mai súlyos versenye. Egyrészt a nők emberi jogának a férfiakéval azonos volta, másrészt emiatt a férfiak munkaalkalmainak kétségtelen megapadása nemcsak az egyéni sorsokat, hanem az egész nemzetét befolyásolja s a nők életére is mind súlyosabb következményekkel jár (házasság, család, nevelés).

3. A gazdasági és a társadalmi kérdésből már eléggé általánosan látjuk, hogy ezek a jövőnek, az állam sorsának döntő kérdései, ezek megoldása most a politika főfeladata, de mégis külön kell megemlíteni a politikai kérdést. A belső politika szempontjából az most a legfőbb, hogy milyen legyen az állam polgárainak szerepe az állam életében, vagyis az alkotmány, az állam szervezete; a külső politikában pedig az, hogy az idegen államokkal, elsősorban szomszédainkkal milyen kapcsolatokat kellene létesítenünk. A politikai kérdésbe tartozik az is, amit régebben nemzetiségi, most kisebbségi kérdésnek neveznek, ami bennünket most sokszorosan érdekel, úgyis mint a csonka hazában élő nem

magyarok, s úgyis mint az elszakított magyarok jövőjének kérdése. Ez már mutatja, hogy egyik oldalon a nacionalizmus és sovinizmus, másfelől a nacionalizmus és internacionalizmus fogalmának tisztázása, ezekre nézve határozott álláspont elfoglalása nemcsak elvi tekintetben fontos, hanem egyenesen az egész magyarság jövőjére nézve. Nekünk ez annál nagyobb kérdésünk, mert éppen ebben az irányban rendkívül kevés előzményünk van: az Alföld és a Dunántúl magyarsága a nemzetiségi kérdéssel régen vagy egyáltalában nem, vagy nagyon egyoldalúan foglalkozott.

4. Igen súlyos kérdése a mai életnek az erkölcsi kérdés, minden vonatkozásban. Ennek a magva: az egyén és a közösség viszonya, az egyén szabadságának és felelősségének értelmezése. Bonyolulttá teszi az, hogy az egyesek tele vannak aggodalommal a saját sorsukért, a jobb emberek nem tudnak szabadulni a másokkal törődés kötelezettségének érzésétől s a kettőt nem olyan könnyű megegyeztetni. E nehézséget fokozza a látása azok boldogulásának, akik nem törődnek a közszel, nem szigorúak a becsület kérdésében. Egyáltalában nem ritkaság manapság a keserű kérdés, hogy „érdemes-e becsületesnek lenni?” Az önmagunk iránti szigorúság terhét nem sokan bírják, kivált ha a másfélék könnyebbségét felismerik. Tanári pályámnak egyik legkeservebb emléke egy szemrehányó levél, még a boldognak nevezett békeidőből. Azt írta egy volt tanítványom, hogy igyekezett mindenben aszerint élni és dolgozni, ahogyan tőlem tanulta, s mindig elégedetlen önmagával, hivatali sorsa sem alakul kedvezően, ellenben ott van mellette egy svihák, aki ugyan mindenkit becsap, de nagyszerűen boldogul s feljebbvalói azt szeretik: kérdi: jó-e olyan szigorú önbírálatot nevelni az emberekbe?! Nem felelhettem neki és most sem mondhatok egyebet, mint azt, hogy erkölcsi szempontból nem a külső siker, hanem a lelkiismeret nyugalma a legfőbb. De ki nem látja, hogy a kérdés ezzel nincs megoldva mindaddig, míg a közélet erkölcsi tisztasága féltett kincs-évé nem válik mindenkinek. Ezért olyan nagy kérdése a mai életnek éppen ez, a közéleti erkölcsök megváltoztatása.

Mindezekbe belejátszik, gyakorlati jelentősége miatt súlyos a ma sokat emlegetett világnézeti kérdés. A végső alapvető állásfoglalás, a megértés és megoldás különböző lehetőségeinek rendszeres meggondolása korántsem oly általános, mint ahányszor a világnézet nevét emlegetik.

Ezek a kérdések nyilvánvalóan kérdéscsoportok, rengeteg kisebb nagyobb részlettel. Egyik közvetlenül ma fontos, másik távolibb jelentőségű. Az ifjúságnak mindenik iránt természetes az érdeklődése, mert az ő jövőjére hat a mai megoldás is, a későbbi megoldás előkészítése is. Még aki csupán egyéni sorsával törődik, annak is észre kell vennie, hogy egészen személyes kérdesei, mint pl. a pályaválasztás, az alkotás lehetősége, az elhelyezkedés,

a hovacsatlakozás kérdése a nagy közös kérdésekkel elválaszthatatlanul összetartoznak.

IV. Arra nézve, hogy az ifjúság miként juthat megbízható tájékozódáshoz a mai élet nagy kérdéseiben, mindössze néhány szempont megjelölését tartom szükségesnek.

1. Alapvető követelmény, hogy aki meg akarja érteni a jelent, mindent úgy nézzen, mint fejlődés eredményét. Ezzel megóvja az ember magát attól, hogy egyesek érdemének vagy hibájának tulajdonítson, egyes társadalmi osztályok, vagy csoportok, avagy egyes idegen népek ellenséges indulatából származtasson olyasmit is, ami történelmi szükségszerűséggel következett be. Igaz, hogy a mai viszonyok kialakulásában egyesek személyesen is részesek, sőt az emberek minősége igen súlyosan határozza meg a helyzetek alakulását, de nem szabad feledni, hogy mindenki csupán az adott, nélküle kifejlődött állapotban tudhat valamit, többet vagy kevesebbet, jót, vagy rosszat tenni. Igazi megoldás nélkül nem lehetséges.

2. Aki valóban jót akar, vagy igazán tisztán akarja megismerni a jelent és okosan akar tenni valamit a jövőért, annak az egész helyzetet kell megismernie. Semmit sem szabad csak egy oldalról nézni; ez ugyan éles világításban áll akkor előttünk, de a többi oldalra annál inkább árnyék borul. Az ilyen nagy bonyodalmak szemlélésének sem szabad egyoldalúnak lennie. Ez a figyelmeztetés annál fontosabb, mert mindenkinek van valamilyen álláspontja, amelyre nevelői tudta nélkül reá állították, vagy amelyet szándékosan, jóhiszeműen elfoglalt. Ez a minden oldal iránti érdeklődés nagyon hiányzik belőlünk ma. nemzetünk mindenik részében; pedig nélkül nincs megértés, nincs kibontakozás.

3. Ha valamely álláspontot, vagy akárcsak jelszót sokan elfogadnak, annak valami jogosultságának kell lennie. Lehet, hogy azt a jogosultságot abban az értelemben találjuk meg, ahogyan azt a gondolatot valaki legelőször kifejezte; lehet, hogy abban az eredetivel talán nem egyező értelemben, amelyet a sokaság ad neki. Egy azonban bizonyos, hogy nem tud elterjedni olyan gondolat, amelynek valami benső igazsága nincs. Ha egyéb miatt is, de a követők valamely szükségletük kielégítőjének tekintik. Ezért bármiféle mozgalmat látunk, az első érzésünk kétségtelenül az, hogy nekünk kedves-e, vagy kellemetlen; az első kérdésünk azonban az legyen: vajjon mi benne az igazság, miért keletkezett, azaz mi az oka és mit akarnak vele elérni.

4. Nagy dolgot csak szilárd meggyőződéssel lehet végrehajtani, szilárd csak a személyes meggyőződés lehet, ennek megszerzéséhez pedig alapos körültekintés kell. Amikor cselekvésre kerül a sor, akkor már nincs idő bölcselkedésre, mert a tettnek valóban „halála az okoskodás”: de csupán a megfontolt cselekvésért lehet

a felelősséget elbírní. A szilárd meggyőződés határozott irányt ad, gyors elhatározásra tesz képessé. Az ifjúságra nézve éppen a mai viszonyok között ebből igen komoly figyelmeztetés következik. Minél ifjabb valaki, annál kevésbé szabad saját meggyőződését lezártnak tekintenie. Mindig azt kell csinálnunk, amit abban a pillanatban, abban a helyzetben leghelyesebbnek ítélünk, de tudnunk kell, hogy minél kevesebb még a tapasztalatunk, annál bizonyosabb, hogy a nézeteink még alakulnak. Alakul a meggyőződésünk is, jóllehet ennek éppen az a főjellemvonása, (hogy véglegesnek tartjuk. A mai idősebbeknek az okoz sok és nagy nehézséget, hogy nem tudják a meggyőződésüket újra megvizsgálni. A fiataloknak erre az önvizsgálatra állandóan késznek kell lenniök. A meggyőzések újra megvizsgálása (revíziója) nem jelenti a megváltoztatást, sőt hozhatja a megerősödést is, aszerint, hogy alapos volt-e, vagy felületes a megállapodásunk. A meggyőződés, ha igazán az és nem betanult szólamok ismétlése: mindig az igazság teljességét jelenti számunkra valamely kérdésre nézve. Tévedéstől pedig csak az óvhatja meg magát, aki minden érvet ismer, maga mérlegel s nem vet el megvizsgálás nélkül semmit, amivel alaposan még nem foglalkozott. Különösen szükséges, hogy fiatal emberek így nézzenek a különféle, előttük küzdő és érettük versengő irányokra, s ne engedjék lekötni magukat. Aki lekötötte magát, az kiszolgáltatta magát s a felhasználástól akkor sem szabadul meg, amikor tévedését felismerte. A háborús és háború utáni ifjúság körében ennek sok példáját láttuk; az ifjúság megnyeréséért kemény harcok folytak. Ezt a mai ifjúságot ez a veszedelem talán kevésbé fenyegeti, mert íme igyekszik a maga szemével nézni szét. Nagyon komolyan mondom, hogy óvniok is kell magukat minden korai lekötéstől. Minél alaposabb tájékozódás után foglalnak állást a mai nagy kérdésekben, annál szilárdabb lehet majd a meggyőződésük, annál kevesebb okuk lesz másféle meggyőzések elfogulatlan mérlegelésétől tartózkodniuk.

5. Elveket, irányokat mindig egyének személyesítenek meg, de sem elvet, sem irányt nem szabad pusztán a képviselőiről ítélni meg. És megfordítva is áll ez a tétel: senkit sem szabad csak azért tartani jónak, vagy azért ítélni el, mert valamely nekünk tetsző vagy ellenszenves táborihoz tartozik. Nem szabad általánosítani soha, különösen pedig kevés adatból. Ezt a tudományos munkában feltétlen követelményül ismerik el, de ugyanúgy el kell ismerni a nemzet életében, nemzetek viszonyában is. Azt azonban igenis jól meg kell nézni: ki miért hirdet valamit, miért állott valamelyik oldalra. Gondoljunk arra, hogyan szokott elapadni a gyengülő vezérek táborá s milyen hirtelen fordulnak sokan a felkelő nap felé. A meggyőződéses emberek, ahogyan az imént mondtam, mindig az igazat, a legjobbat akarják, bárhol állanak is; legfeljebb arról lehet szó, hogy nem ismerték fel igazán. Van-

nak azonban emberek, akiknek állásfoglalását sem múltjuk, sem elveik nem értetik meg, csupán az élelmességük. Ezek szoktak tiszta szándékú törekvésekre szégyent hozni. Vájjon helyes volna-e ezek miatt elfordulni valamely különben egészséges áramlattól?! Ismét egy ok arra, hogy az ifjúság jól megnézzze, kinek a szavára érdemes hallgatnia; amíg emberismerete nem eléggé fejlett, addig figyeljen és a szavaknak ne csak a zenéjét hallgassa!

6. Azt mondtam volt, hogy nem szabad csak egyik oldalról nézni a dolgokat. Ezt most, nagy mulasztásaink végzetes következményeit látva, kiegészítem azzal a külön szemponttal, hogy az értelmiségi ifjúságnak nem elég a maga kérdéseivel törődni, hanem néznie kell az ifjúság minden más részére is. Nagy baj lenne, ha a legmagasabb-rendű tanulást folytató ifjúság nem ismerné a földművelő és ipari munkás ifjúság mai nagy kérdéseit. Ezek nem is egészen más kérdések, hanem a ma élők közös kérdéseinek sajátos alakjai. Annak az ifjúságnak is erős a küzdelme az étellel, bár a szellemi válság ott talán nem olyan súlyos, mert az állásfoglalás kevesebb töprengést okoz. De a közösségre, a nemzetre nézve egyáltalában nem kisebb a jelentősége aifjúság többi részében nyilvánuló forrongásnak sem. S nem elég, hogy ez a főiskolai ifjúság számára csak érdeklődés anyaga legyen, ennek az érdeklődésnek az együttérzésből, a sorsszerű összetartozás tudatából kell fakadnia! Sem egyik, sem a másik fél nem oldhatja meg magában a maga külön kérdéseit sem, hát még a közös kérdéseket?! Erre éppen nekünk, öregebbeknek kell a fiainkat nyomatókusan figyelmeztetnünk.

Nem csodálnám, ha e szempontok felsorolása közben mind türelmetlenebbül mondanák magokban ifjú olvasóim: ahhoz, hogy a jövőre ilyenmódon előkészüljenek, nincs meg a lehetőségük, az élet mindennapi gondja mindennél jobban szorongatja az ifjak legnagyobb részét! Jól tudom és a tehetetlenség leverő érzése ezt a tudásommal keservessé teszi. De annál inkább kérnem kell a figyelmöket a következő szempontokra.

7. Az elfogulatlan tájékozódáshoz arra van szükség, hogy az ifjúság erőt vegyen nyugtalanságán és a tanulmányait ismerje legfőbb feladatának., Ne higgyék, hogy ezt a követelményt valami könnyen esett kimondanom. Tisztán látom: a mai ifjúság legértékesebb részét éppen az tartja súlyos lelkiállapotban, hogy a tanulmányok elmélyedést kívánnának, az élet gondja azonban nyugtalanságot okoz. Kérem, mindenki gondoljon arra, hogy ez az ellentétesség régen is mindig megvolt nagyon sok ifjú ember életében. Ha egyenként meg lehetne vizsgálnunk az u. n. művelt középosztály ma idősebb tagjainak múltját és jelenét, nem tudom, nem azit találnók-e, hogy azok lettek különb, kitartóbb és sikeresebb munkásai hivatásuknak, akiknek ifjú korukban ezt a kettős küzdelmet kellett folytatniok az ismeretekért, a kenyérért?! Persze a

kilátások akkor nom voltak ennyire szomorúak. De a borúra most is el kell jönnie a derűnek, s annál hamarabb jön, minél több fiatalember le tudja küzdeni az egyéni sorsáért való aggodalmát. E küzdelemnek legfőbb eszköze pedig éppen a tanulmányok komolyan vétele, az a tudat, hogy ennek az ifjúságnak különbnek, alaposabbnak kell lennie, mint elődeinek nagy része volt évtizedekre visszamenően! Súlyos egyéni érdeke követeli ezt mindenkítől. Az élet miatt való nyugtalanságot az életre való felkészülés enyhítheti s bizonyosan enyhíti is, amint az ereje fokozódását, látása tisztulását fokról-fokra határozottabban érzi az ember. Sem a nemzetben, sem az egyesekben nem megy ez gyorsan, a bajok nem szűnnek meg máról-holnapra. Saját magával tesz jót, a biztonság érzését fokozza, a talajt szilárdítja a lába alatt mindenki, aki ugyan nem áztatja magát, de nem is adja át az „ügyis hiába!” k éts égbeesésének.

8. Azt remélem, az elmondottak után nem kell tartanom szavam félreértésétől, ha azt mondom, sőt kérem: a fiatalok ne akarják az idősebbektől idő előtt átvenni a felelősséget, hanem komolyan készüljenek el az átvételére. Idő előtt lenne, amíg fel nem készültek. Nem a hatalomról szólok, aminek az átvételéről forradalmi időkben beszólni szoktak s ami némelyeknek valami csábítónak látszik. Hol van most a hatalom s ugyan mi gyönyörűség lehet benne? Az ugyanis, amit hatalomnak neveznek, igazában a rendelkezés joga, becsületes embernek mindig a másokról való gondoskodást, a másokért való gondot jelentette. Ma szörnyű terhet jelent. Tegyük fel, hogy hirtelen az ifjúság kapná kezébe az u. n. hatalmait, ekkor nemcsak a saját sorsát kellene elrendeznie, hanem magára venni az öregebbek és a még fiatalabbak gondját is. És ami nem közömbös, egészen egyedül! Ma a mások gondjától, a mások sorsáért való felelősségtől mindenki olyan szívesen szabadul, hogy ez a felelősség egyre kínosabbá válik azoknak, akiknek a vállára hárul. Ezért mondom, ne siessenek az idősebbek felelősségének átvételével, hanem vállalják a jövőért való felelősségből azt, ami az ifjúságot illeti: a felkészülés kötelességét.

9. Végül azt az ezerszer elmondott, de komolyan alig valakitől vett szempontot állítom ide: közös bajt csak egyesült erővel lehet elviselhetővé tenni és rendre elmulasztani. Aki meglátja, hogy eddigi életünk bajba juttatott, annak látnia kell azt is, hogy a kifelé vezető út csak új út lehet s a pártoskodás helyett az együtt-dolgozás, az egyéni érdek szolgálata helyett a közérdek, az egyoldalúság helyett a tisztán látás szándéka vezethet új útra. Ebben a nagyon egyszerűen mondott néhány szóban azt a meggyőződésemet kívántam kifejezni, hogy ami az egyes embereken fordul meg a jövőből, annak az ifjú nemzedék ilyen irányú fejlődése a feltétele.

Hadd idézzek ezek után befejezésül száz évvel ezelőttről három nevezetes magyartól súlyos időkben elhangzott idevágó gondolatokat. Széchenyitől azt, hogy emberek és népek harcában mindig a tanultabb győz, vagyis aki jobban felkészült. Wesselényitől azt, hogy a nemzet sorsában egyaránt nevezetes része van a régihez való ragaszkodásnak és az újhoz való vonzódásnak, csak a folytonos javítás őrizheti meg számunkra a régit, ami szívünk-höz nőtt. A javítás módjára nézve Eötvös szavát: akik a hegy teteje felé különböző oldalakon indultak el, minél feljebb faladnak, annál közelebb vannak egymáshoz s a csúcson kezét nyújthatnak.

A magyar ifjúság meredek hegy lábánál áll, most még szét-szórtan, de mindenik csoport felfelé néz. Sorsunk dől el azon, hogy a csúcra feljussanak. S feljutnak, ha minden szétválasztó mozzanat ellenére is közösen vallják, hogy „tartós jövőnek épületét csak erkölcsi alapon és tiszta kezekkel lehet felemelni.”

(Eötvös).